

УДК 332.13:338.32

DOI: 10.31359/2312-3427-2019-3-66

О.В. Довгаль, канд. екон. наук, доцент

dovgal_olena@ukr.net

orcid.org/0000-0003-1683-5363

Миколаївський національний аграрний університет

РОЗБУДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ, ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ДЕМОГРАФІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті обґрунтовано, що соціальній інфраструктурі на будь-якому рівні відведена роль задоволення загальнолюдських потреб, які пов'язані з життєдіяльністю, забезпеченням належних умов праці, відпочинку, культурно-освітнього рівня, рівня життя. Дослідження показали, що розбудова соціальної інфраструктури сільських територій є дуже актуальною проблемою в сучасних умовах економічної нестабільності і прямопропорційно впливає на розвиток їх демографічного потенціалу.

Для виявлення впливу розвитку соціальної інфраструктури на рівень відтворення демографічного потенціалу сільських територій, було проведено аналітичне групування у якому сільське населення обох статей у фертильному віці Миколаївської області було прийняте за функціональну ознаку і розбите на групи за показником «частка сільського населення обох статей у фертильному віці, у % до загальної чисельності населення в сільській місцевості».

Ключові слова: *соціальна інфраструктура, демографічний потенціал, розвиток, сільські території, регіональний розвиток, прогнозування, ресурсний потенціал.*

Постановка проблеми. Демографічний потенціал сільських територій являє собою джерело і засіб їх відтворення, а також відіграє ключову роль у визначенні функцій, спрямованості та динаміки їх розвитку. Демографічний потенціал залежить від наявності людських ресурсів, їх якості, стану, структури, поєднання й умов використання. На формування демографічного потенціалу сільських територій найбільший вплив здійснює стан розвитку соціальної інфраструктури. Їй відведена

роль задоволення загальнолюдських потреб, які пов'язані з життєдіяльністю, забезпеченням належних умов праці, відпочинку, культурно-освітнього рівня, рівня життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань теоретико-методологічних підходів дослідження сільських територій в присвячено праці таких закордонних та вітчизняних вчених, як М. Аптекарь, І. Бланк, Р. Брелі, В. Дорофійенко, М. Корецький, В. Лагодієнко, О. Павлов, А. Пересада, О. Поважний, А. Раппапорт, А. Ужва, В. Федоренко, У. Шарп. Однак деякі питання пов'язані із розбудовою соціальної інфраструктури та її місцем у формуванні демографічного потенціалу сільських територій регіону залишаються недостатньо висвітленими та потребують комплексного дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження практичних аспектів розбудови соціальної інфраструктури сільських територій Миколаївської області та її впливу на розвиток їх демографічного потенціалу. У межах досягнення мети виокремлено завдання: здійснити аналітичне групування для виявлення впливу рівня розвитку складових соціальної інфраструктури сільських територій на розмір частки сільського населення обох статей у фертильному віці в Миколаївській області; розробити регіональну програму розвитку сільських територій Миколаївської області та рівень пріоритетності окремих її напрямків.

Виклад основного матеріалу досліджень. Миколаївська область володіє демографічним потенціалом для розвитку сільських територій. Однак вона його поступово втрачає (таблиця). Не зважаючи на те, що темп скорочення сільського населення даної вікової групи в регіоні – нижчий, ніж в цілому по країні, її частка у загальній структурі сільського населення скорочується швидше.

Це свідчить про те, що в Миколаївській області у структурі сільського населення зростає частка літніх людей і людей похилого віку, а також зменшується кількість осіб працездатного віку. Тобто в регіоні відбувається поступове старіння населення сільських територій. Зміна обох величин демонструє достатньо стійкий тренд (рис. 1-2):

- для показника «загальна кількість сільського населення обох статей у фертильному віці»: $R^2 = 0,9987$, рівняння апроксимації $Y = -2915,9x + 192724$;

- для показника «частка сільського населення обох статей у

фертильному віці у загальній чисельності сільського населення»: $R^2 = 0,9944$, рівняння апроксимації $Y = -0,384x + 49,663$.

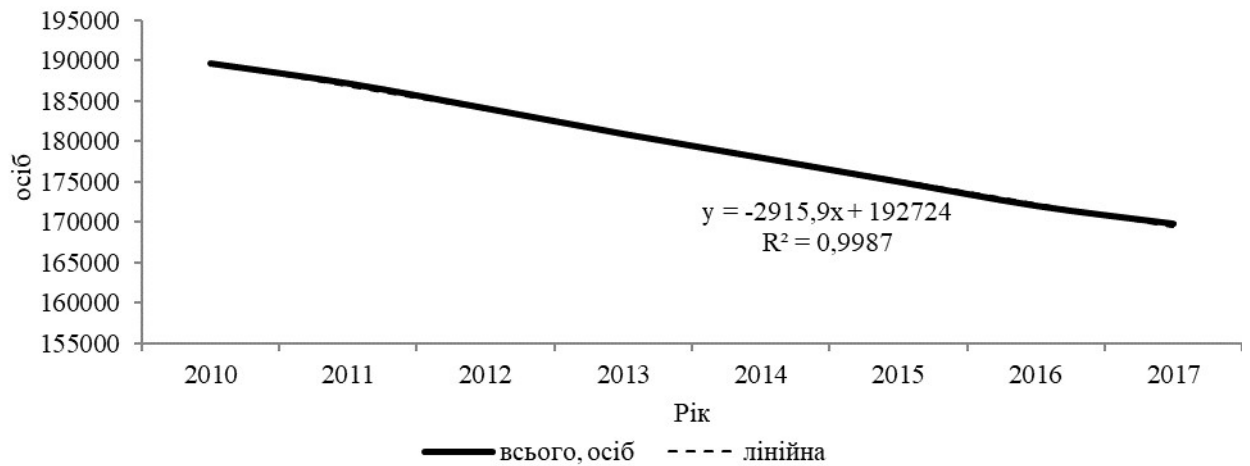
Сільське населення обох статей у фертильному віці (15-49 рр.)*

Рік	Україна		Миколаївська область	
	Всього, осіб	У % до загальної кількості сільського населення обох статей	Всього, осіб	У % до загальної кількості сільського населення обох статей
2010	6858234	47,6	189664	49,3
2011	6793475	47,4	187200	49,0
2012	6721089	47,2	184116	48,5
2013	6645381	46,9	180950	48,0
2014	6215224	46,6	178000	47,6
2015	6156365	46,5	175031	47,3
2016	6087443	46,2	172041	47,0
2017	6017877	46,0	169816	46,7
2010 до 2017р., %, ± п. п.	87,7	-1,6	89,5	-2,6

*розраховано за даними [1-8, 9-16]

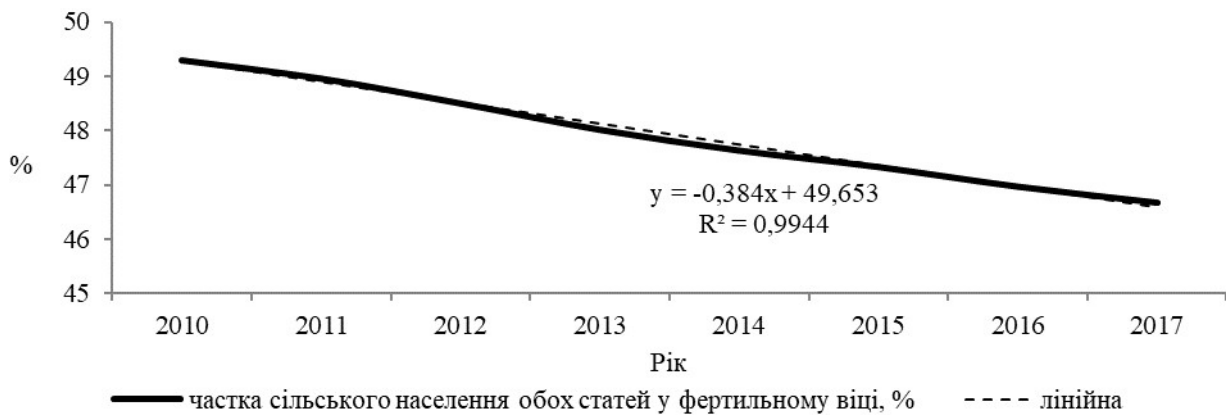
При збереженні існуючих тенденцій, через 25 років (2042р.) загальна кількість сільського населення обох статей у фертильному віці в Миколаївській області скоротиться вдвічі – до 85 тис. осіб, а його частка становитиме 35,5%. Тобто з десяти жителів сільських територій області лише троє будуть особами дітородного віку. Це означатиме, що відтворювальна спроможність демографічного потенціалу сільських територій регіону буде втрачена.

Для виявлення впливу розвитку соціальної інфраструктури на рівень відтворення демографічного потенціалу сільських територій, було проведене аналітичне групування у якому сільське населення обох статей у фертильному віці Миколаївської області було прийняте за функціональну ознаку і розбите на групи за показником «частка сільського населення обох статей у фертильному віці, у % до загальної чисельності населення в сільській місцевості» (табл. 2).

Рис. 1. Загальна кількість сільського населення обох статей у фертильному віці в Миколаївській області, осіб*

*побудовано за даними [1-8, 9-16]

Рис. 2. Частка сільського населення обох статей у фертильному віці, у % до загальній чисельності сільського населення Миколаївської області*

*побудовано за даними [1-8, 9-16]

2. Аналітичне групування для виявлення впливу рівня розвитку складових соціальної інфраструктури сільських територій на розмір частки сільського населення обох статей у фертильному віці в Миколаївській області*

Групи за часткою сільського населення обох статей у фертильному віці, у % до загальної чисельності населення в сільській місцевості	Чисельність в групі сільського населення обох статей у фертильному віці станом на 01.01.2018р., осіб	Сільське населення, яке проживає в населених пунктах, що мають дороги з твердим покриттям, у % до загальної чисельності сільського населення	Сільське населення, яке проживає в населених пунктах, що мають зупинки громадського транспорту, у % до загальної чисельності сільського населення	Сільське населення, яке проживає у квартирах, що обладнані опаленням, у % до загальної чисельності сільського населення	Сільське населення, яке проживає у квартирах, що обладнані водопроводом, у % до загальної чисельності сільського населення	Сільське населення, яке проживає у квартирах, що обладнані каналізацією, у % до загальної чисельності сільського населення	Сільське населення, яке проживає у квартирах, що обладнані природним газом, у % до загальної чисельності сільського населення	Сільське населення, яке проживає у квартирах, що обладнані гарячим водопостачанням, у % до загальної чисельності сільського населення	Сільські населені пункти, що мають дошкільні заклади, у % до загальної кількості населених пунктів	Сільські населені пункти, що мають клуби, будинки культури, у % до загальної кількості сільських населених пунктів	Населення сільських населених пунктів, які мають доступ до лікарняних закладів та пересувного обладнання за місцем фактичного проживання, у % до загальної чисельності населення	Населення сільських населених пунктів, які мають доступ до торговельних закладів за місцем фактичного проживання, у % до загальної чисельності населення	Сільські населені пункти, що мають їдальні, кафе, у % до загальної кількості населених пунктів	Сільські населені пункти, що мають спортивні споруди, у % до загальної кількості населених пунктів
I більше 49%	38394	92,8	97,6	98,0	98,3	97,9	91,4	96,9	57,0	65,3	97,2	98,2	17,7	33,2
II від 48,1 до 48,9%	40742	62,3	97,2	92,9	94,5	88,0	84,3	81,3	84,1	46,6	59,0	94,4	94,2	15,2
III від 47,1 до 47,9%	65032	61,6	98,1	92,8	88,8	84,4	80,7	70,1	78,8	46,1	53,4	93,4	94,9	10,2
IV від 46,1 до 46,9%	32903	60,4	95,2	91,9	85,5	79,4	76,2	48,9	72,8	36,5	48,9	82,4	92,9	7,0
V менше 45%	59531	59,1	98,8	84,9	90,2	85,2	82,4	16,4	77,4	45,0	55,8	94,5	94,6	14,2
Відхилення V групи від I, ± п. п.	х	-33,7	1,2	-13,1	-8,2	-12,7	-9,0	-80,4	20,3	-20,3	-41,4	-3,7	76,9	-19,0
Рейтинг значимості об'єкту інфраструктури	х	III	XI	VI	IX	VII	VIII	I	XII	IV	II	X	XIII	V

*власна розробка автора

В якості факторних ознак було прийнято складові соціальної інфраструктури за їх побутовою та культурною спрямованістю:

1) соціально-побутова галузь соціальної інфраструктури сільських територій:

- дороги з твердим покриттям;
- зупинки громадського транспорту;
- житло обладнане опаленням;
- житло обладнане водопроводом;
- житло обладнане каналізацією;
- житло обладнане природним газом;
- житло обладнане гарячим водопостачанням;
- наявність лікарняних закладів та пересувного обладнання;
- наявність торговельних закладів;

2) соціально-культурна галузь соціальної інфраструктури сільських територій:

- наявність дошкільних закладів;
- наявність клубів, будинків культури;
- наявність закладів громадського харчування (їдальні, кафе, ресторани);
- наявність спортивних споруд.

Результати групування (табл. 2) показали, що у п'ятірку найважливіших елементів соціальної інфраструктури сільських територій входять три складових соціально-побутової галузі (I-III місця) і дві складових соціально-культурної галузі (IV-V місця):

- › I місце – обладнання житла гарячим водопостачанням;
  - › II місце – наявність лікарняних закладів та пересувного медичного обладнання;
- › III місце – наявність доріг з твердим покриттям;
- › IV місце – наявність клубів, будинків культури;
- › V місце – наявність спортивних споруд.

Дозволимо собі припустити, що у даному випадку наявність гарячого водопостачання у сільській садибі є універсальною ознакою того, що вона забезпечена мінімально необхідним набором із числа сучасних житлових побутових зручностей - водопроводом, каналізацією та опалювальним агрегатом, альтернативним пічному.

Наявність лікарняних засобів та пересувного обладнання дуже тісно пов'язано із наявністю доріг із твердим покриттям у задовільному функціональному стані [17]. Такий зв'язок пояснюється тим, що, в силу раціональних міркувань, не в кожному селі має бути дільнична лікарня

чи фельдшерсько-акушерський пункт. Проте, наявність дороги із твердим покриттям у нормальному функціональному стані між селом та найближчою лікарнею дозволяє забезпечити можливість мобільного виїзду бригади лікарів для профілактичного огляду жителів відповідного населеного пункту чи бригади швидкої допомоги.

Наявність клубів, будинків культури та спортивних споруд вказує на достатньо високий рівень запитів щодо організації повноцінного дозвілля з боку відповідної вікової категорії жителів сільських територій.

Враховуючи виявлену рейтинговість об'єктів соціальної інфраструктури, регіональна програма розвитку сільських територій Миколаївської області, спрямована на підтримання та розширене відтворення демографічного потенціалу села, може мати наступний вигляд - рис. 3. ПАТ «Миколаївгаз» експлуатує 8,7 тис. км газопроводів. Загальний рівень газифікації Миколаївської області - 72%. Природним газом забезпечено 313 сіл області [18]. Державна програма встановлення газових котлів, перш за все, має охоплювати газифіковані сільські території. Для решти сільських територій необхідно передбачити будівництво додаткових електророзподільних мереж – трансформаторних станцій, ліній високовольтних передач тощо.

Перспективним напрямом є також модернізація опалювальних агрегатів сільських садиб – заміна пічного опалення та твердопаливних котлів старих конструкцій на сучасні піролізні котли.

Висновки. Соціальній інфраструктурі відведена роль задоволення загальнолюдських потреб, які пов'язані з життєдіяльністю, забезпеченням належних умов праці, відпочинку, культурно-освітнього рівня, рівня життя. Наразі розвиток інфраструктури не задовольняє все більші потреби сільськогосподарського виробництва.

Миколаївська область володіє демографічним потенціалом для розвитку сільських територій. Однак вона його поступово втрачає. Не зважаючи на те, що темп скорочення сільського населення даної вікової групи в регіоні – нижчий, ніж в цілому по країні, її частка у загальній структурі сільського населення скорочується швидше.

Бібліографічний список.

1. *Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня 2011 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2011. 420с.
2. *Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня 2012 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2012. 414с.
3. *Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня 2013 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2013. 414с.
4. *Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня 2014 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2014. 414с.
5. *Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня 2015 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2015. 349с.
6. *Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня 2016 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2016. 348с.
7. *Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня 2017 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2017. 345с.
8. *Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня 2018 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2018. 345с.
9. *Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2011 року»*. К.: Державний комітет статистики України, 2011. 112с.
10. *Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2012 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2012. 112с.
11. *Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2013 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2013. 112с.
12. *Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2014 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2014. 112с.
13. *Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2015 року»*. К.: Державна служба статистики України,

2015. 111с.

14. *Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2016 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2016. 86с.

15. *Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2017 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2017. 83с.

16. *Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України на 1 січня 2018 року»*. К.: Державна служба статистики України, 2018. 83с.

17. Лагодієнко В.В., Довгаль О.В. Чинники економічного зростання регіонів в умовах диспропорційності. *«Актуальні проблеми інноваційної економіки» науковий журнал*. - № 3. – 2018. – С. 15-21.

18. ПАТ «Миколаївгаз» оприлюднило маршрути переміщення газу по області. Регіональна газова компанія Миколаївгаз. URL: <https://mk.104.ua/ua/informacija-pro-kompaniju/pressroom/press-releases/id/pat-mikolajivgaz-opriljudnilo-marshruti-peremische-24051>.

Довгаль Е.В. Развитие социальной инфраструктуры как фактор развития демографического потенциала сельских территорий Николаевской области.

В статье обосновано, что социальной инфраструктуре на любом уровне отведена роль удовлетворения общечеловеческих потребностей, связанных с жизнедеятельностью, обеспечением надлежащих условий труда, отдыха, культурно-образовательного уровня, уровня жизни. Исследования показали, что развитие социальной инфраструктуры сельских территорий является очень актуальной проблемой в современных условиях экономической нестабильности и прямо пропорционально влияет на развитие их демографического потенциала.

Для выявления влияния развития социальной инфраструктуры на уровень воспроизводства демографического потенциала сельских территорий, было проведено аналитическое группировки в котором сельское население обоих полов в фертильном возрасте Николаевской области было принято по функциональному признаку и разбито на группы по показателю «доля сельского населения обоих полов в фертильном возрасте, в% к общей численности населения в сельской местности».

Ключевые слова: социальная инфраструктура, демографический потенциал, развитие, сельские территории, региональное развитие,

прогнозирование, ресурсный потенциал.

Dovgal O.V. Development of social infrastructure as a factor of development of demographic potential of rural territories of the Nikolaev area.

In the article it is substantiated that the social infrastructure at any level is given the role of meeting the human needs that are connected with life activity, ensuring the proper working conditions, rest, cultural and educational level, standard of living. Studies have shown that the development of social infrastructure in rural areas is a very urgent problem in the current conditions of economic instability and directly affects the development of their demographic potential.

To identify the impact of the development of social infrastructure on the level of reproduction of the demographic potential of rural territories, an analytical grouping was conducted in which the rural population of both sexes in the fertile age of the Mykolaiv region was considered functional and divided into groups according to the indicator “the proportion of the rural population of both sexes in fertile age, as a percentage of the total rural population”.

The Mykolaiv area has demographic potential for development of rural territories. However, she gradually loses it. Although the rate of decline in the rural population of this age group in the region is lower than in the whole country, its share in the overall structure of the rural population is decreasing faster.

Implementation of the regional program of development of rural territories of the Mykolaiv area in the specified directions will allow to increase social attractiveness of residence in rural areas that will provide a stop of falling of level of reproduction of demographic potential of rural territories of area. A promising trend is also the modernization of the heating units of rural estates - the replacement of furnace heating and solid fuel boilers of old structures with modern pyrolysis boilers.

Keywords: social infrastructure, demographic potential, development, rural areas, regional development, forecasting, resource potential.

Стаття надійшла до редакції: 19.06.2019 р.